

ARZU İLE KAMBER HİKÂYESİNİN ANADOLU VE KERKÜK VARYANTLARININ MUKAYESESİ

Dr. Naznaz Bahjat Tawfeq

مقارنة قصة ارزو وقنبر في روايات الاناضول وكركوك

م.د. نازناز بهجت توفيق
مدرسة في جامعة صلاح الدين- أربيل
كلية اللغات - قسم اللغة التركية

الخلاصة:

للقصص الشعبية مكانة خاصة في الأدب الشعبي التركي، سواءً من حيث المخزون الثري أو من ناحية البنية المعقدة والمواضيع المتنوعة، وهذا النوع الذي يدخل ضمن أنواع السرد هو مجال بحثي مهم.

القصص الشعبية من حيث الشكل لها بنية مختلطة بين النظم والنثر، ومن جهة أخرى لها ميزة تعكس تطور النوع والشكل من الاساطير الى القصص الواقعية، وباعتبارها ناقلة للتقليد الملحمي فإن لها ميز ملحمة من خلال قصص دادا قورقوت والنصوص الموجودة في افرع كور اوغلو، فضلا عن هذا فإنها تحتوي على أكثر الأنواع النثرية ومنها الحكايات الخيالية والخرافات والنكات وما شابه ذلك، وبنفس الطريقة في مجال الشعر أيضا يمكن ايجاد جميع اشكال و انواع الشعر الشعبي في القصص الشعبية.

وهكذا تتطور القصص الشعبية على حدث أو نواة، ويصبح طبيعيا عن طريق الكلام الشفهي والتغيير، ويضيع المبدع الأول، وكما هو معلوم أن الابداعات الشعبية قد تطور على خط ملحمة رومانسية (ملحمة-خرافة)، وقد تشكل القصص الشعبية في فترة تطور ملحمة رومانسية.

ولقد أصبح مقارنة قصة ارزو وقنبر في روايات الاناضول وكركوك هو الموضوع الرئيسي لدراستنا، قصة ارزو وقنبر بسبب طرفها الخاص فأنها أصبحت من القصص الشعبية التي تجذب الانتباه، جميع المقالات المنشورة حول هذه القصة الى الآن أكثرها قد ركزت على الجانب النصي، وهذه القصة حية في مجال التقليد الشفهي في مقدمتهم كركوك وتركمان العراق

واذربيجان وتركمانستان والاناغول، وهكذا يتم مقارنة هذا السرد الشفهي بين مناطق الاناغول والتقليد السردى فى مناطق كركوك.

الكلمات الافتتاحية: اناغول، قصة، كركوك، روايات، تقاليد، ارزو و قنبر

ÖZ

Türk halk edebiyatı içinde halk hikâyelerinin özel bir yeri vardır. Gerek zengin repertuarı, gerekse kompleks yapısı ve konu çeşitliliği bakımından anlatı türlerinin içinde yer alan bu tür, önemli bir araştırma alanıdır. Halk hikâyesi, şekil bakımından nazım-nesir karışık bir yapıya sahiptir. Diğer taraftan, mitolojiden, realist hikâyelere kadarki tür ve şekil gelişiminin aksettiği bir özelliği bulunmaktadır. Destanî geleneğin taşıyıcısı olarak, Dede Korkut Hikâyeleri ve Köroğlu kollarındaki metinlerin içinde epik özellik yaşamaktadır. Ayrıca masal, efsane, fıkra vb. nesir türlerinin çoğunu da ihtiva eder. Aynı şekilde şiir kısımlarında da halk şiirlerinin hemen hemen bütün şekillerine ve türlerine, halk hikâyelerinde rastlanabilir. Böylece halk hikâyeleri, bir çekirdek olay üzerinde gelişir. Ağızdan ağıza zenginleşerek ve değişerek anonimleşir. İlk yaratıcısı kaybolur. *Arzu İle Kamber Hikâyesinin Anadolu ve Kerkük Varyantlarının Mukayesesi* çalışmamızın ana konusu olmuştur. Arzu ile Kamber Hikâyesi, halk hikâyeleri içinde özel durumu dolayısıyla ilgi çekici bir hikâyedir. Bu zamana kadar bu hikâye üzerinde yapılan yayınların büyük çoğunluğu, metin yayını ağırlıklı olmuştur. Bu hikâye, Kerkük başta olmak üzere Irak coğrafyasındaki Türkmenler, Azerbaycan, Türkmenistan ve Anadolu sahalarındaki sözlü gelenekte yaşamaktadır. Böylece bu sözlü anlatım Anadolu sahası ile Kerkük yöresindeki anlatım geleneği arasındaki mukayese edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Kerkük, Azru ile Kamber, varyant, gelenek

Giriş

Hikâye üzerinde Esmâ Şimşek, ١٩٩٧'de *Arzu ile Kamber Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma* adıyla bir yüksek lisans tezi yapmıştır. Kerkük ve Bağdat'ta da Necdet Yaşar Bayatlı'nın *Irak Türkmenleri Arasında Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerine İncelemeler* kitabı ile Türkmenistanlı A. Durdiyeva'nın yazdığı *Arzu ile Kamber Destanı'nın Varyantları Üzerine Bir İnceleme* adlı makalesi, bilimsel çalışmalar arasında gösterilebilir.

Arzu ile Kamber Hikâyesinin türü ve isimlendirilmesi konusunda farklı görüşler dikkat çekmektedir. Yayımlanan metinlerin özellikleri benzer olmakla birlikte isimlendirilişi masal, kıssa, destan, halk hikâyesi şeklinde farklı terimlerle olmuştur. Metnin incelemesi, bize bu metnin Anadolu sahasındaki adlandırmasıyla halk hikâyesi olduğunu göstermektedir. Çünkü her şeyden önce metin, nesir ve nazım karışık kullanılarak kurulmuştur. Bu şekil, halk hikâyelerinin en önemli özelliğidir. Ayrıca 'epizotlarının kuruluşu ve olayların akışı da halk hikâyelerinin klasik iskelet yapısına uymaktadır. Olay, klasik bir aşk hikâyesidir. Değişik coğrafyalardaki anlatım farklılıkları, sosyal çevre ve anlatıcı farklılıklarının oluşturduğu varyantlardır. Halk hikâyelerinde gördüğümüz olayların nesirle anlatıldığı, duygu ve heyecanın arttığı yerlerde ise nazım devreye sokulduğu görülmektedir.

Biz aşağıda Arzu ile Kamber hikâyesindeki şiirleri yapı, fonksiyon ve konu bakımından incelemek istiyoruz. Bu incelemeyi de Anadolu ve Kerkük varyantlarını karşılaştırmak suretiyle yapacağız. Önce varyantların kısa özetlerini verip daha sonra epizotlardaki şiirleri yapı, muhteva ve fonksiyon yönünden karşılaştıracamız.

Anadolu Varyantının Özeti

“Horasan diyarında Hacı Behram Efendi isimli çok zengin ve hatırlı ve yardımsever bir tüccar vardır. Bu şahsın iki oğlu bulunmaktadır. Bunlardan büyük olanı dükkânda çalışır, diğeri ise henüz küçüktür. Hacı Behram bir gün hacca gitmeye karar verir, hizmetçilerle birlikte küçük oğlunu da alarak yola çıkar. Yolda eşkıyalar tarafından hem soyulur hem de oğlu ve yaşlı bir hizmetçi dışında kafilede bulunanların hepsi öldürölür. Sağ kalan yaşlı hizmetçi küçük çocuğı yanına alarak yola çıkar ve bir köye gelir. Bu köyde oğlanı, köyden iyilik seven bir aileye evlatlık verir. Bu ailenin Arzu isimli bir kız çocukları vardır. İki çocuk birlikte büyümeğe başlarlar”. Böylece halk hikâyelerinde bu bölümü “kahramanın doğumu, ailesi ve eğitimi” epizotu olarak adlandırabiliriz.

“İki çocuk birbirlerini kardeş bilerek büyümeğe başlarlar. Ancak Arzu gizliden gizliye oğlana (Kamber) âşık olur. Fırsat buldukça bu aşkını belli eder. Arzu ile Kamber birlikte ders almaya başlarlar. Ancak Kamber’den yüz bulamayan Arzu sararıp solmaya yani sevda çekmeye başlar. Sonunda hocasına her şeyi itiraf eder. Hocası ve onu ziyarete gelen bir kocakarıya yüksek sesle Arzu’nun Kamber’in kardeşi olmadığını anlatır. Bunu duyan Kamber önce inanmaz. Bu arada hocası

ve kocakarı Arzu'yu su getirmesi için çeşmeye gönderir. Kamber de ona yardım etmek üzere çeşmeye doğru gelir. Arzu, bileziğini çıkararak çeşmenin taşının üzerine bırakır. Kamber çeşmeye gelince bileziği tanır ve Arzu'ya vermek üzere alıp cebine koyar. O anda kalbinde Arzu'ya karşı başka bir sevgi uyanır. Zira o bilezik sihirlidir. Arzu bileziği bilerek çeşmeye bırakmıştır". Böylece halk hikâyelerinin ikinci epizodu, yani "âşık olma" epizodu başlar.

"Arzu ile Kamber birlikte gül bahçesine gider ve gül ağacının altında otururlar ve aşkların itiraf ederler". "Âşık olma" motifinin iki fonksiyonu vardır. Bunlardan ilki sevmek fiili ile ilgili olan "sevdamaktır". Diğeri ise halk edebiyatı geleneğinde, "âşık olma" yani saz çalmak ve şiir söyleme (irticâlen) kabiliyeti kazanmaktır. İki âşık da önce birbirlerine sevdalarını anlattıktan sonra aşk şiirleri söylemeye başlarlar. Bu epizotta Kamber, Arzu ile ikişer dörtlükten oluşan toplam dört hane şiir söylerler V\:(Şimşek, ١٩٨٧: ١٣).

Âşıkların bu söyleşmelerinden bir müddet sonra Arzu'nun babası vefat eder. Arzu'nun Kamber'e karşı tavrı değişir. Soğuk davranmaya başlar. Bunun üzerine Kamber evi terkedip dağlara çıkar. Üstü başı parçalanıncaya kadar dağlarda dolaşır. Böylece âşıkların kavuşmasına mani olan "engeller" epizodu başlar.

Arzu, Kamber'e karşı hırçın davrandığına pişman olur ve onu aramaya başlar. Kamber'i perişan bir vaziyette bir kaya kovuğunda uyurken bulur. Böylece âşık olduktan sonra "kahramanların ilk buluşmaları" epizodu oluşur.

Kamber birkaç gün daha dağlarda dolaşır. Çobanların verdikleri bir parça ekmekle karnını doyurur. Bu arada mektep arkadaşı Ahmet,

arkadaşının durumunu öğrenince, onu aramaya başlar ve bulup evine getirir. Arzu'ya haber verir ve âşıkları buluşturur. Bu buluşmada, Kamber ve Arzu birer dörtlük söylerler. Bu dörtlükler mani tarzındadır V\ (Şimşek, ١٩٨٧: ١٧) Daha sonra karşılıklı birer dörtlük daha söylerler.

Bundan sonraki epizotta Kamber dolaşmak üzere kırlara çıkar ve bir uçurumdan yuvarlanır ve bayılır. Bu sırada Masum Paşa isimli bir komutan ava çıkmıştır. Uçurumun dibinde baygın yatan Kamber'i bulurlar ve tedavi ettirirler. Kamber'in âşık olduğunu anlayan Paşa, onu sevgilisine kavuşturmak ister. Arzu Kamber'i görmek için bir fırsatını bulup Paşa'nın evine gelir. Kamber, Arzu'ya yüz vermez ve onu vefasızlıkla suçlar. Arzu da Masum Paşa'dan bıçak ister ve parmağını kesmek suretiyle aşkını ispat etmeyi dener ve bunu da yapar. Bu sırada Arzu, biri Masum Paşa'ya olmak üzere üç dörtlük söyler. Kamber de Arzu'ya inanmadığını belirtip üç dörtlükle karşılık verir. Bu “kahramanların, ikinci defa karşılaşmaları” epizotunu teşkil eder.

Arzu'nun annesi, kızının Kamber'i görmeye gittiğini öğrenir ve Masum Paşa'nın evine gider. Kızını Kamber'den vazgeçmeyeceğini anlayınca yeni bir tuzak kurar ve Kamber'e dostluk göstererek, evine götürür. Birkaç pilav pişirip Kamber'e ikram eder. Pilav zehirlidir. Kamber durumu anlar ve evden uzaklaşır.

Bu ayrılıktan sonra Arzu'ya zengin bir tüccar talip olur. Daha önce nişanlı olmasına rağmen, Arzu'nun annesi kızının bu zengin adamla evlenmesine razı olur. Alelacele nişan ve düğün hazırlıklarına başlanır. Kısa süre sonra da düğün başlar. Kamber, düğünün son gününe yetişir ve tebdil-î kıyafet giyerek düğün evine gider. Arzu ile karşılıklı şiirler

söylerler ve Arzu gelin atına bindirilir ve düğün alayı hareket eder. Bu epizot “sevgilinin düğününe son anda yetişme” denir.

Bu epizotun içinde Kamber’in ata ve üzengeye sevgilisini incitmeleri için söylediği iki dörtlük orijinaldir. Arzu, Kamber’e, başka bir kimseye yar olmayacağını söyleyerek teselli etmek ister. Karşılıklı üçer dörtlük söylerler.

Arzu düğünden sonra kocasına teslim olmaz, yani aşkına vefasızlık etmeyeceğini söyler. Kocasını ile üçer dörtlükten meydana gelen bir söyleşi yapar ve kocasının isteklerine karşı çıkar. Duruma çok üzülen kocası, hastalanıp yataya düşer ve Arzu’dan bir buse isteye isteye ölür. Buna kendisinin sebep olduğunu düşünen Arzu vicdan azabı çeker ve çok üzülür.

Annesi kızının biraz dolaşması için dışarıya çıkarır, köyün dışındaki seyrangâha gelirler. Arzu tanınmayacak şekilde başını sarıp kalabalığa karışır. Bu esnada sesinden tanıdığı Kamber tarafından beş dörtlükten oluşan bir türkü dinler. Dayanamayıp Kamber’in kollarına atılır. Etraflarında sudan bir daire oluşur ve ikisinin koynunda birer güvercin çıkıp gökyüzüne doğru uçar ve âşıklar o anda can verirler. Arzu’nun annesi yaptıklarından pişman olmuştur. Allah’tan affetmesini diler ve o da orada can verir. Bu sonuncu epizot “aşıkların ölümü” epizotudur.

Kerkük Varyantının Özeti

Eski zamanlarda yaşayan iki kardeş vardır. Bunların eşleri hamiledir. Doğacak çocuklar farklı cinsten olursa, yani biri oğlan biri kız olursa, birbirleriyle evlendirileceklerine dair söz verirler. Ailelerin

tanıtımını epizotu pek çok halk hikâyesinde rastladığımız giriş epizotudur. “Kahramanların ailelerinin tanıtımını ve doğumları” epizotu Kerkük varyantında böyle anlatılmıştır. Gerçekten büyük kardeşin bir oğlu, küçük kardeşin de bir kızı olur.

Oğlana Kamber, kıza Arzu adını verirler. Ancak büyük kardeş bir süre sonra ölür. Öksüz kalan Kamber’i, küçük kardeş alıp kendi evine götürür ve çocuklar ٩-١٠ yaşlarına kadar birlikte, birbirlerini kardeş bilerek büyürler ve birlikte okula giderler. Arzu’nun babası bir gün Molla’ya giderek çocukların durumunu sorar. Molla çocukların birbirlerine âşık olduklarını, bu yüzden iyi okuyamayacaklarını belirtir. Baba, Arzu’yu annesinin yanına eve bırakır, Kamber’i de kuzu çobanı yapar. Kahramanlarımızın birbirlerini sevmeleri, birlikte büyümeleri sırasında olmuştur. Yani “âşık olma” epizotu normal bir gelişimle vukua gelmiştir.

Arzu Kamber’i görmek için testisini alıp suya gider ve subaşında Kamber’in armağanı olan bileziği kasıtlı olarak bırakır ve Kamber’in onu aramasını ister. Gerçekten de bileziği bulan Kamber, Arzu’yu bekler. Arzu, bileziğini unuttuğunu söyleyerek annesinden izin alıp çeşmeye gelir. Kamber ile buluşur ve bu esnada karşılıklı dörtlükler söylerler. Âşık olma normal olduğu için saz çalıp şiir söyleme yeteneğini nasıl kazandıkları anlatılmaktadır, yani olağanüstü bir durum söz konusu değildir (Buluç, ١٩٧٥-١٩٧٦: ٢٠٤).

Kızın annesi, gençlerin ayrılmaları gerektiğini düşünerek çeşitli tuzaklar kurmaya başlar. Böylece Âşıkların kavuşmalarına mani olan “engeller” epizotu başlar. Bu engellerden biri, çocukları sütkardeşi yapmaktadır. Bunun için Arzu’nun annesi sütünü sağıp Kamber’e

içermeyi planlar. Arzu durumu Kamber'e bildirir ve sütü içirmez. Bir başka gün, Kamber'e kuzu kestirip onun yiyeceği eti zehirler. Arzu tekrar Kamber'i uyararak zehirlenmesini de önler. Arzu'yu uzaktaki bir akrabası ile evlendirmek ister, çaresiz kalan âşıklar son çare olarak Şah'a gidip yardım istemeye karar verirler. Kamber, Acem Şah'ına giderek durumunu arz edip yardım ister. Şah, onun Hak aşığı olduğunu anlayıp bir şiir söyler. Şiiri çok beğenen Şah, Kamber'e bir bölük asker vererek, Arzu'ya yardıma gönderir.

Arzu'nun annesi âşıkları engellemeye devam etmektedir. Bu sefer de bir cadı kocakarıyı araya koyarak, askerlerin geri gönderilmesini planlar. Kocakarı, askerın önünü kesip ağlayarak Arzu'nun öldüğünü ve helvasını dağıttığını söyler. Ferhat ile Şirin hikâyesindeki temel motiflerden biri olan bu tuzağa, Kamber'de düşer.

Bu arada, başka bir tuzakla, Arzu'yu diğer biriyle evlendirmek üzeredirler. Tam bu olaylar olurken gelin olmak üzere düğün alayı gelir. Gelini süsleyenler için Kamber beddua eder, süs yapanın on parmağı kesilir. Süslemeye yardım eden dört oğlan ile bir adam da nefessiz kalıp ölürler. Bunlar olunca halk, Kamber'in Hak aşığı olduğu için dualarının kabul edildiğine inanır. Sonunda kimse gelini süslemeye cesaret edemez ve gelini Kamber süsler ve öper. Gelini ata bindirmek isterler, at ölür. Kamber'in atı Arzu'nun ayağına basar, Arzu ağlayınca gözlerinden kan gelir.

Kamber'i döverler ve kızı gerdeğe zorlarlar. Kocası kızın odasında namaz kılarırken ölür. Adamın otuz dokuz kardeşi daha vardır. Kamber'in bedduası ile onlar da ölürler. En sonunda kayınpeder Arzu ile evlenmek ister. Kamber'in Hak aşığı olarak dualarının kabul edildiği

halk arasında yayılır. Bir gün Arzu deniz kenarına gider, orada Kamber’i görür. Kamber Arzu’yu sınamak için kendini suya atacağını söyler. Arzu “at” der ve Kamber de kendini suya bırakır. Arzu, Hızır’ı yardıma çağırır. Hızır gelip Kamber’i kurtarır. Kamber kıza “artık yeter dayanamayacağım, kendime beddua edeceğim” der ve yapar. Bedduası kabul olur ve orada can verir.

Arzu, Kamber’in başının altına bir taş koyar ve oradan uzaklaşır. Sonra pişman olur ve geri dönerek, Kamber’in başını dizlerine koyup “sevdiğim öldükten sonra ben niye yaşayayım” diyerek, süs yaptığı bıçağı göğsüne saplar ve o da Kamber’in üzerine ölür.

Kocakarı Arzu’ya merak edip aramaya çıkar ve iki aşığın cesedi ile karşılaşır. O esnada Arzu’yu evlendirmek istedikleri oğlanın babası bütün kötülüklerin bu cadı kadından geldiğini anlar ve onu öldürür. Bu sonuç epizotunda, ölen cadı kadını iki aşığın arasına gömerler; onun mezarında diken biter. Böylece öbür dünyada da âşıkların kavuşmalarına engel olmaya çalışmaya devam edeceğini gösterir.

Varyantların Karşılaştırması

Anadolu varyantı “V^١” ile Kerkük varyantı “V^٢” epizotları karşılaştırıldığında, şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

١. Epizot: Kahramanların Ailelerinin Tanıtımı:

V^١. varyantında, Kamber’in babası Horasan’da Behsam Efendi isimli, zengin bir tüccardır; iki oğlu vardır. Kamber onun küçük oğludur. Doğum motifi verilmemiştir. V^٢’de âşıklar amca çocuklarıdır. Anneleri hamile iken, farklı cinsiyette doğduklarında evlendirileceklerine dair söz vermişlerdir.

٢. Epizot: Kahramanların Eğitimleri:

Normal olarak eğitimleri ya özel hocalarla ya da medreselerde olması gerekir. Ancak her iki varyantta da eğitim olayı “âşık olma” epizotuna ön hazırlık fonksiyonundadır. Zira sadece iki çocuğun, birlikte okula gittiklerini belirtmekte ve okulda birbirlerine âşık olduklarını göstermek için hazırlık epizotu fonksiyonunu ifa etmektedir.

Bu, başlangıçtaki iki hazırlık epizotunda, henüz şiir söz konusu değildir. Ayrıca bu ikinci epizotta “âşık olma”dır. Bu birbirlerini kardeş bilen Kamber ve Arzu’nun kardeş olmadıklarını öğrenmeleriyle başlar. Kamber, Arzu’nun testisini taşımak ister ve aşkını itiraf eder. Aşkın tesiriyle ikisi de şair olarak yetenek kazanırlar. Karşılıklı olarak iki mani dörtlüğü ile diyalog kurarlar. Arzu ve Kamber Hikâyesinde manzum kısımlar büyük bir oranda diyalog hâlinindedir. Yani karşılıklı söyleşi şeklindedir.

Hikâyedeki ilk şiirin bütün dörtlüklerinin kafiyе şeması “a-a-b-a” şeklindedir. Yani mani şemasıdır. Ancak manilerde genel olarak ٧ hece bulunmasına karşılık burada ٦+٥ duraklı ١١ hece bulunmaktadır. Konusu, âşıkların karşılıklı iltifatlarıdır. Yapı bakımından da mısralardaki hece sayılarının eşit olmayışı önemli bir özellik olarak dikkati çeler. Mesela, Arzu’nun söylediği ilk dörtlüğün ilk mısrası, ٩ hecelidir.

Kerkük varyantında (V٢’de) ilk şiirler, Arzu’nun pınar başına indiği sırada Kamber tarafından söylenir. Ata Terzibaşı tarafından yayımlanan varyantta, Arzu ile Kamber karşılıklı olarak ٩ mani söylemektedirler. Arzu bileziğini kaybettiğini belirten genel olarak ٤+٣ duraklı ١١ heceli dörtlüklerle söylemektedir. Hikâyenin girizgâh bölümündeki tekerleme, hikâyenin masallaşma eğilimini göstermektedir.

Anlatıcı “harttan hurttan, sıkması karpuz kabuğu, düğmesi turptan, ahman zaman içinde gerbil saman içinde, deve berberliğ eder eski hamam içinde...” şeklindeki tekerleme ile tipik bir masalsı giriş yapmaktadır. Bu da bize hikâyecinin masal türüne yaklaştığı işaretini düşündürmektedir.

“Âşık olma” motifinden sonra olaylar yön değiştirirler. Arzu’nun babası ölür ve Arzu Kamber’e karşı soğuk davranmaya başlar. Kamber bu davranışlar üzerine köyü terk eder ve dağlarda dolaşmaya başlar. V¹’de, Kamber’in okul arkadaşı Ahmet tarafından bulunması ve evine getirilmesi anlatılır. Perişan vaziyetteki Kamber, Ahmet’in evinde misafir olur. Bu esnada Arzu da hareketlerden pişman olmuştur. Sonunda Kamber, Arzu’yu görmek ümidiyle kıyafet değiştirip pınarın başına gider ve Arzu ile buluşurlar.

Kamber, “Arzu ağlar ben ağlarım” (V¹: ١٧) ile başlayan bir mani söyler. Arzu da yavaş bir sesle şu dördlüğü söyler:

Git bahçede bekle beni
Gelip bulurum ben seni
Allah’a şükür eyle
Güldürür bazen seveni (V¹: ٧).

Kamber’in bahçeye gitmesini ister. Bu dördlükler de mani tarzındadır. İki âşık bahçede tekrar buluşur ve yine karşılıklı birer mani ile birbirlerinden özür dilerler. Bu şiirler de mani tarzındadır.

V²’de “âşık olma” epizotunda hem dördlük sayısı hem de şiir sayısı artmaktadır. Sadece bileziğin bırakılması, Kamber tarafından bulunması ile ilgili söylenen dokuz dördlük bize duygu yoğunluğunun bu epizotta ne kadar arttığını gösterir. Aslında Arzu bileziği unutmaz ve Kamber

tarafından bulunmasını ister. Bu bahane ile duygular açığa vurulmuştur. Zaten bu dokuz dörtlükten sonra karşılıklı söyleşmeler devam etmekte ve duygu yoğunluğu da gittikçe artmaktadır.

Engeller, yani âşıkların kavuşmasını istemeyen ve kızın annesinin kurduğu tuzaklar, hikâyenin konusunun yönünü değiştirmektedir. V¹'de Kamber'in dağda dolaşırken bir uçurumdan yuvarlanması, ava çıkan Masum Paşa tarafından bulunması ve bir süre baygın yatması anlatıldıktan sonra, Kamber Arzu'yu vefasızlıkla suçlar. Arzu parmaklarını keserek vefalı olduğunu göstermek ister ve Masum Paşa'dan bir bıçak ister. Bunun için bir dörtlük söyler. Bunu dinleyen Kamber, Arzu'yu yalancılıkla suçlayan bir dörtlük söyler. Böylece karşılıklı ٦ dörtlükle söyleşirler. Arzu sonunda Paşa'nın belinden bıçağı alıp sol elinin başparmağını keser.

V²'de bu motiften mevcut değildir. Aynı epizotta, Arzu'nun annesinin ikinci tuzağı Kamber'i zehirleyip öldürmektir. Bu epizot "engeller" epizotunun bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Arzu, Kamber'i görmek için Masum Paşa'nın konağına gider. Bu "Âşıkların ikinci defa karşılaştığı" epizottur.

Anne, kızını Kamber'den vazgeçiremeyeceğini anlayınca yeni tuzaklar kurmaya başlar. Kamber'i evine götürüp pilavına zehir koyup öldürmeye çalışır. Arzu durumu öğrenir ve Kamber'i uyarır. Kamber bu olay üzerine korkup evi terk eder ve sahraya çıkar, ancak orada fazla kalamaz. Dostu Ahmet'in evine döner. Köyde bir düğün vardır. "Sevgilisinin düğününe son anda yetişme" motifi Türk halk edebiyatında ve "Odyssea"'nın dönüşü epizotunda da karşımıza çıkar. Mesela, Dede

Korkut'taki "Bamsı Beyrek" hikâyesi ile "Âşık Garip" ve "Şahsenem" hikâyelerinde bu motif kullanılmıştır (Türkmen, ٢٠١٨: ٤٧)

Kamber düğün evinde Arzu ile karşılıklı olarak ikişer mani söyler. Bu dörtlüklerden ilkinde Kamber sevgilisinin yüzünü açmasını ister. Arzu ise bu düğünün sonunun mezar olacağını belirtir.

Bu söyleşmelerden sonra gelini almak üzere düğüncüler gelir ve gelini ata bindirirler. Arzu, feryat figan ağlamaktadır.

Kamber, yüzünü çevirerek bir dörtlük söyler. Allah'tan sabır diler. Daha sonra, gelinin bindiği ata ve eyerdeki üzengiye hitap ederek sevgilisini incitmemelerini ister.

Bu iki dörtlük diğer dörtlükler gibi V heceli ve mani tarzındadır. Diğerlerinden farklı olarak antropomorfik (insan gibi tasavvur etme) olmasıdır. Yani atı ve üzengiye insan olarak düşünmektedir. İlk dörtlükte ata hitap eder:

Ey güzel at hızlı gitme
Yürek yağını eritme
Ruhum sana emanettir
Onu sakın incitme (V): ٢٩).

Aynı düşünce ile eyerdeki üzengiye de şöyle seslenir:

Özengiler, özengiler
Kamber size bakın ne der
Arzu'nun ayaklarını
Ağrıtmayın tek bir sefer (V): ٢٩).

Daha sonra düğün alayı yola çıkar. Kamber sevgilisine iki dörtlükte acılarını sayıp döker ve çektiği ızdırabını anlatır. Arzu da yine iki

dörtlükte Kamber'i sevdiğini, başkasına yar olmayacağını anlatır.

Kamber ümitlenmiştir ve;

...

Artık rahatım cananım

Evine selametle git

Diyerek, sevgilisinin yanından ayrılır. Bir ağacın gölgesinde bitkin bir vaziyette uyuya kalır.

V' de "engeller" epizotunda kızın annesi Kamber'i kızıdan soğutmak ve kızla onu sütkardeşi yapmak için, kendi sütünü kattığı bir yemek yedirmek ister: Arzu, Kamber'i şu dörtlükle uyarır:

Hey hapıtı hapıtı,

Koyun kuzu yapıtı,

Gamber teleme yeme,

Nenem sütün gatıptı.

Bu sözleri işiten Kamber telemeyi yemez (Teleme: Bir peynir çeşidi). Daha sonra Kamber de bir anadan doğmadan kardeş olunmayacağını anlatan bir dörtlükle cevap verir. Ancak kızın annesi bu epizotta, Kamber'i ikinci defa zehirlemek ister. Ancak annesinin getirdiği yemeğin içinde neler olduğunu sorar.

Bu gece Çerşembedi

Gevliye (gönlüne) düşen ne di?

Od yanar tütün çılmaz

Kazanda bişen nedi?

Kız bir dörtlükle cevap verir:

Yeme Kamber'im yeme,

Nenemin aklı keme.

Ögvide (önünde) guzu biryan,

Agu katıptı yeme (Terzibaşı, ١٩٧١a, ٢٥).

Oğlan da durumu anlayıp etten yemez.

Bu varyanttaki, engelleme epizotu da duygu ve heyecanın yoğunlaştığı olaylarla doludur. Bu yüzden diğer epizotlara göre şiir sayısı daha fazladır.

Bundan sonraki epizot, “Düğün ve gerdeğe girme” epizotudur. Arzu komşu köyden zengin biriyle evlenmiş ve düğün sona ermiştir. Ancak Arzu kocasına yüz vermez. Damat ne kadar yalvarsa da bir buse bile alamaz. Sonunda damat “eğer böyle devam ederse kendimi öldüreceğim” der. V١’de damat da şiir söyleyebilmektedir. Bu epizotta damat ve Arzu, karşılıklı olarak ikişer mani söylerler. Damat vuslat ister, Arzu direnir. Sonunda damat hastalanıp yatağa düşer.

V٢’de olaylar tamamen farklıdır. Kızın annesi, Kamber’i zehirlenmeyi tekrara deneyince durumunu Şah’a anlatarak yardım istemeye gider. Orada Şah’a iki dörtlük söyler. Şah da ona bir dörtlülle cevap verir. Hazinesinden mal teklif eder. Şah sonunda Kamber’e yardım etsinler diye bir bölük asker verir.

Kızın annesi durumu öğrenince bir cadı kocakarı bulup, askerleri geri göndermekle görevlendirir. Kocakarı, Kamber’in yoluna çıkarak helva dağıttığını söyler. Kamber iki dörtlülle Arzu’nun sağ olup olmadığını sorar. Kocakarı, son bir mani dörtlüğü söyler ve şöyle der:

Ölüm yazıdı oğlum,

Güman razıdı oğlum,

Nenesinin tek kızı,

Ölen Arzı’dı oğlum.

Kamber bu haberi duyunca atından düşüp bayılır. Bu arada Arzu da bir adam bulup Kamber'i aratmaktadır. Adam Kamber'i bulur ve iki dörtlük ile Arzu'nun sağ olduğunu söyler. Bu epizottaki şiir sayısı da diğer epizotlara göre oldukça fazladır. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu epizotta da duygu yoğunluğu fazladır.

Arzu, kocasına ayrılalı dedikten sonra, kocası üzüntüsünden yatağa düşer ve bir buse ümidiyle yalvarır. Arzu cevap vermez ve sonunda adam hayata gözlerini yumar. Arzu kocasının ölümüne üzülür, daha doğrusu, kendini suçlu hisseder ve yemeden içmeden kesilir.

V`de Arzu, kayınvalidesine, annesini çok özlediğini ve onu görmek istediğini söyler. Kayınvalidesi de bunu mantıklı bulur ve birlikte yola çıkarlar. Yolda Arzu aşağıdaki yanık türküyü söyler.

Ben de bir çiçektim bahçede,
Sonra neden düştüm aşk denilen derde,
Ağlamakla geçti kızlık anlarım,
Yokmuş biraz gülmek eyvah kaderde.

Herkesin bahtı ak benimki kara,
Yarım aşk için düştü dağlara,
Nedir çektiğim ey kahpe felek,
Nedir yüreğimde açtığım yara! (V`): ٣٥)

Yolda Cuma günleri halkın hoşça vakit geçirdiği bir seyrangâh vardır. Orada mola verirler. O sırada dağlarda dolaşan Kamber de oraya gelmiştir. Kamber, Arzu'nun kocasının öldüğünden habersiz; beş dörtlükten meydana gelen ve ٦+٥ duraklı ١١ heceli fakat kafiye düzeni a-a-b-a mani tarzında olan yanık bir türkü söylemektedir. Arzu

dayanamayıp Kamber'in kollarına atılır. Kamber'in söylediği türkü, hikâyedeki şiirlerden oldukça farklıdır. İlk dörtlükte rüzgârlara Arzu'nun hâlini sorar, üçüncü dörtlükte ise hikâyenin hiçbir yerinde geçmeyen sazdan söz eder. Dörtlük şöyledir:

...

Sazımın telleri yürekler yakar,
Kanlı gözyaşlarım durmayıp akar,
Acep güzel Arzum beni mi bekler,
Başkası için mi yollara bakar?

...

Bu arada Arzu'nun annesine durumu bildirirler. Kadın deliye döner ve kızına haddini bildirmek üzere seyrangâha gelir. Ancak halk Arzu ile Kamber'e yaklaşamaz, çünkü iki âşığın etrafında sudan bir halka oluşmuştur. Annesi bunu görünce irkilir ve ellerini yukarı kaldırarak “Allah’ım affet!” diye dua eder ve düşüp bayılır. İki kişi ise o su halkasından öte tarafa geçer, âşıkların koynundan iki beyaz güvercin uçarak havada gözden kaybolurlar. Güvercinler kaybolunca, su halkası da kaybolur. Anne ayılınca kızının ve Kamber'in öldüğünü öğrenir ve “madem onlar öldü ben neden yaşayacağım diyerek” kendi elleriyle boğazını sıkarak ölür.

Bu üç cenaze için öldükleri yere iki mezar kazılır; birine Arzu ile Kamber'i, diğerine Arzu'nun annesini gömerler. Böylece “ölüm” epizodu ile hikâye sona erer. Ancak kavuşamayan aşıkların maceralarını anlatan halk hikâyelerinde, “gerçek mutluluk, öbür dünyadadır” inancının doğrultusunda da, hikâye ile doğrudan bağı olmayan mezarlarda gül bitmesi, bir çift güvercin uçması gibi, âşıkların birlikte mutlu olduklarını

sembolize eden bir epizot eklenmektedir. Bu epizotun, kahramanlarla ve olayın akışı ile organik bağı çok zayıftır.

V¹'de de aşıkların ve annesinin mezar taşlarına şu şiirler yazılmıştır:

Arzu ile Kamber'in mezar taşındaki:

Bir Fatiha oku da zâir, buradan öyle geç,
Bir Arzu ile Kamber aşkımız için çok genç
Ve taze iken yumdukları masum gözlerimizi,
Annemiz sürükledi bu felakete bizi.

(...)

Hikâyemizden ders al, ibret çıkar kendine,
Kalp işlerinde bakma şunun bunun fendine.
Oğlum, kızın var ise sevdiği ile ever,
Sonra pişman olursun böyle etmezsen eğer. (V¹: ٤٠)

Annenin mezar kitabesinde de şunlar yazılıdır.
Günahkâr bir anneyim, ey zâir bana acı!
Şu yanımda yatanlar çünkü benden davacı.
Onların ölmesine sebep oldum, ecelsiz.
Beni ister affedin ister te'lin edin siz.

Benim hatamdan doğdu bu acıklı facia,
Râvilerden bir defa dinleyin de vak'ayı,
Ayırın kendinize bir parça ibret payı (V¹: ٤٠).

V¹ (Anadolu Varyantı) böyle biterken, V²'de (Kerkük Varyantı), Arzu'nun annesi "engeller" epizotunda aşıkların kavuşmalarını engellemek için tuzaklar kurmaya devam eder. Kamber'i Arzu'nun

öldüğüne inandıran cadı kadının bu hareketi, meşhur *Ferhat ile Şirin* hikâyesindeki Ferhat'ı, Şirin'in öldüğüne inandıran cadı kadının yalanına benzetilmiştir.

Kamber, Arzu'nun ölüm haberini alınca düşüp bayılır. Arzu'nun Kamber'i bulması için görevlendirdiği adam da Kamber'i bulur ve eve döndürürken Kamber, Arzu'yu bir pınar başında görür. Arzu, Kamber'i tanır ve şu dörtlüğü söyler:

Kapıda duran oğlan,
Boynunu buran oğlan,
Gitti Şah'a şikete (şikâyete),
Eskeri dönen oğlan (Terzibaşı, ١٩٧١a: ٣٠).

Oğlan da ona, askerinin bir kadın entrikası yüzünden geri döndüğünü bildiren başka bir dörtlük ile cevap verir. Artık Arzu'nun ümidi kalmamıştır. Çaresiz gelin olacaktır. Ancak V¹'de bulunmayan bir motifle Kamber, beddualar etmeye başlar. Arzu'yu süsleyenlerin parmakları dökülsün diye beddua eden dört mani söyler. Dördüncü manide Kamber adını tapşırır (âşığın şiirde adını veya mahlasını söylemesi). Bu zamana kadar her iki varyantın şiirlerinin tamamında, tapşırmaya rastlanmaz iken, ilk defa V²'nin dördüncü dörtlüğünde âşık tapşırır. Bu durum önemli bir gelenek farkıdır. Dörtlük şöyledir:

Men Kamber'em dağ kimin?
Titretirem yarpağ kimin?
Arzı'mı bezedeni,
Gara girsin zağ kimin (zağ: karga) (Benderoğlu, ١٩٩٣: ٣٩)

Bu tapşıрма dörtlüğünden sonra Anadolu halk şiirinde dörtlük söylenmez. Ancak bedduayı kuvvetlendirmek için bir dörtlük daha ilave

edilmiş veya dörtlüklerin sırası karıştırılmıştır diyebiliriz. Son dörtlükte beddua genişletilmekte hem de mekâna yönelmektedir. Son dörtlük şöyledir:

Size gelen güldürsün,
Mehterhane (dügün evi çalgı yeri) dökülsün,
Arzı başın bağlayan,
On parmağa dökülsün.

Sonunda Kerkük varyantında Arzu'nun bindiği atı çekip eve götürme işi Kamber'e verilmektedir. Kamber ve Arzu yolda birbirlerine maniler söylemektedirler. Bütün bu teferruat Anadolu varyantında mevcut değildir. Bu epizotun sonunda, Arzu evine gitmekte Kamber ise bitkin bir vaziyette çayın kıyısında yatmaktadır. Arzu, damadın evinden Kamberi görür fakat onu tanıyamaz. Bundan çok alınan Kamber "kendimi suya atayım mı" diye sorar, kız da "bana ne, at" der. Kamber kendisini suya atar, o zaman Arzu onu tanır ve boğulmaması için Hızır İlyas'tan yardım ister ve şu dörtlüğü söyler:

Garaz olasan garaz,
Yar elimizden düştü saz,
Gamber'i şad apardı
Yeriş ya Hızır-İlyas (Terzibaşı, ١٩٧١: ٣٨)

Sonunda ölüm epizotunda âşıklar birlikte ölümler ve aynı mezara gömülürler. Hain ana da göğsüne bıçak saplayarak ölür ve bu sırada akan bir damla kan, âşıkların mezarına düşer. Orada bir karaçalı diken biter ve âşıkların kavuşmalarına engel olur. Ölümünden sonraki hayatın sembolü olarak kullanılan "işaretler motifi" hem Anadolu hem de Kerkük varyantlarında mevcuttur. Gerçek mutluluğun bu dünyada değil de öbür

dünyada olduğu gerçeği (iki güvercinin uçuşu, mezarda ak ve kızıl gülün bitmesi...) anlatılmak istenmiştir.

Sonuç

Sonuç olarak *Arzu ile Kamber* hikâyesi eski bir döneme ait dramatik bir aşk konusu üzerine tasnif edildiğini diyebiliriz. Şiirlerin mani tarzında söylenmiş olması, varyantların konularındaki zenginlik ve hikâyenin isminin kadın adıyla başlaması klasik Arap ve Fars kültürünün tesirini özellikle de Oğuz gurubu içinde anaerkil ailenin gücünü göstermektedir. Çünkü Anadolu sahasında halk hikâyelerinin isimlerinde erkek kahramanın adı önce söylenmekte, kadın kahraman daha sonra eklenmektedir. Kerem ile Aslı, Hurşit ile Mahmihi, Şah İsmail ile Gülizar gibi Irak Türkmenleri arasında, Azerbaycan ve Türkmenistan'da halk hikâyeleri adlandırılırken Şasenem-Garip, Aslı-Kerem, Arzu-Kamber örneklerinde olduğu gibi, kadın adları önce söylenmektedir.

Şiirlerin mani tarzında olması konunun eskiliğini göstermektedir. İlk teşekkül ettiği bölgenin Azeri sahası olduğu anlaşılmaktadır. Yayılması, Irak'tan doğuya (Türkmenistan'a), kuzeye (Azerbaycan'a), Batıya (Anadolu'ya) doğru yayılırken olay zinciri değişmemekle birlikte yeni ve bölgesel konular da eklenmekte ve bu durum varyantlaşmayı hızlandırmış gözükmektedir. Anadolu sahasında olağanüstülüklerin azalmış olması, bu fikri doğrulamaktadır.

Bu kısa incelemede şiirlerin epizotlar içindeki dağılışı esas alınmış ve şiirlerin çoğaldığı epizotlarda duygular ve heyecanların da arttığı görülmektedir. Başka problemleri de içine alacak şekilde, mesela Türk

Dünyasındaki ortak motiflerin kullanılmasında Arzu ile Kamber'in örnek olarak alınması orijinal bir çalışma olabilir.

KAYNAKÇA

Bayatlı, Necdet. Yaşar. (٢٠١٧). *Irak Türkmenleri Arasında Arzu Kamber Hikâyesi Üzerine İncelemeler*. Bağdat: Türkmen Kardeşlik Ocağı Genel Merkez Yayınları.

- Benderoğlu, Abdullatif. (١٩٩٣). *Irak Türkmen Folklorunda Örnekler*. Bağdat: Irak Kültür ve Tanıtım Bakanlığı Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Buluç, Sadettin. (١٩٧٥-١٩٧٦). *Kerkük Ağzına Göre Arzu İle Kamber Masalı, Türk Dili Araştırma Yıllığı – Belleten*, ٢٣ (٢٤), ٢٠٣-٢٣٨.
- Dakuki, İbrahim. (١٩٧٠). *Irak Türkmenleri, Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları*. Ankara: Güven.
- Durdiyeva, Amangül. (٢٠٠٠). Arzu İle Kamber Destanı'nın Varyantları Üzerine Bir İnceleme. *Bilig*, ١٢, ٤٥-٦٢.
- Şimşek, Esmâ. (١٩٨٧). *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Terzibaşı, Ata. (١٩٧١b). *Arzu Kamber Matalı Kerkük Varyantı*. İstanbul: Fatih Matbaası.
- Terzibaşı, Ata. (١٩٧١a). *Arzu-Gamber Matalı, Kerkük Halk Destanı*, Bakı.
- Türkmen, Fikret. (٢٠١٨). *Aşık Garip Hikâyesi, İnceleme-Metin*. Ankara: Akçağ.

A COMPARISON OF ARZU AND KAMBER STORY IN ANATOLIAN AND KERKUK VARIANTS

ABSTRACT

Folk tales have a special place in Turkish folk literature. Both its rich repertoire and complex structure of this genre, which is one of the narrative genres in terms of variety and subject variety, is an important research area. The folk tale has a mixed verse-prose structure in terms of form. On the other hand, there is a feature that reflects the development of genre and form from mythology to realist stories. As the bearer of the epic tradition, the texts in the Dede Korkut Stories and K ro lu branches have an epic feature. Also, fairy tales, legends, anecdotes, etc. It also includes most of the prose genres. In the same way, almost all forms and types of folk poems can be found in folk tales. Thus, folk tales develop on a core event. It becomes anonymized by enriching and changing by word of mouth. The original creator is lost. As it is known, folk creations developed in a myth (mythic), epic (epic), and epic-romanesque line. Folk tales were formed in the epic-romanesque period of this development. A Comparison of Arzu with Kamber Story in Anatolian and Kerkuk Variants has been the main subject of our study. The Story of Arzu with Kamber is an interesting story among folk tales due to its special status. Most of the publications on this story until now have been predominantly text publications. This story lives in the oral tradition of Turkmens in the geography of Iraq, especially in Kerkuk, Azerbaijan, Turkmenistan and Anatolia. Thus, this oral expression is compared between the Anatolian field and the tradition of expression in the

Keywords: *Anatolia, Kerkuk, Arzu and Kamber, variant, tradition*